

*Антонова В. Ф.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов**Українського державного університету залізничного транспорту**Нешко С. І.,**кандидат філологічних наук, доцент,**завідувачка кафедри іноземних мов**Українського державного університету залізничного транспорту*

МАРГІНАЛЬНІ ПЕРСОНАЖІ ТВОРІВ В. ВОРДСВОРТА

Анотація. Художнє новаторство В. Вордсворта виявилося у системі персонажів. На відміну від традицій народних жанрів, де герої є представниками різних соціальних груп, герої балад письменника посідають маргінальне місце. У систему персонажів митця входять здебільшого прості люди, сучасники автора. Значну роль у баладах В. Вордсворта відіграють образи дівчат, які наділені особливою емоційністю та душевною вразливістю. Проста дівчина стає в художній свідомості В. Вордсворта втіленням романтичного світу та поезії озерного краю. Велике значення в системі персонажів письменника мають образи дітей, які зображені автором як особистості, що мають великий дар уяви.

Сюжети в деяких творах В. Вордсворта розгортаються відповідно до жанрових канонів балади (з повторами, нагнітаннями атмосфери, напруженістю конфліктів тощо). Водночас більшість балад письменника позначені м'яким сумом, відсутністю драматичних елементів. В. Вордсворт вводить у світ своїх творів душевно хворих людей зі складними долями. Поглиблення психологізму у баладах митця відбувається за рахунок використання суб'єктивного типу оповіді – розповідей персонажів про свою долю, почуття, переживання. Художнім відкриттям письменника стало створення складних психологічних образів зі своїми історіями душі, своїм внутрішнім світом, своїми міркуваннями про життя, що стало новим кроком у розвитку традиції. Характеристика персонажів у ліричних баладах В. Вордсворта здійснюється передовсім через почуття, а не через фабульні колізії або вчинки.

Риси романтичного світосприйняття виявилися у зображенні В. Вордсвортом загадкового й непізнаного довколишнього світу.

Ключові слова: система персонажів, ліричні балади, психологізм, маргінальні персонажі.

У епоху раннього британського романтизму в поезиці переважає категорія «автора». Романтичні твори висловлюють абсолютну свободу автора, як форму його творчого осмислення світу. При цьому ліричний герой уособлює авторську позицію, яка є найважливішою категорією в стилі письменника.

Особливості світогляду ранніх британських романтиків вплинули на структуру образу романтичного героя. Романтичний герой не обов'язково позитивний, головне, що він висловлює тугу романтиків по ідеалу. У надрах романтизму складається і інший тип особи – особистості художника, універсальної, прагнучої до вищої гармонії і такої, що увібрала в себе усе різноманіття світу. Універсальність художника

з позиції романтизму – це антитеза всякої обмеженості людини, пов'язаної з прагматичними інтересами або обивательською свідомістю.

Перехід до індивідуально авторського типу творчості у зв'язку з формуванням романтизму на межі XVIII–XIX віків зумовив велике значення категорії «ліричний герой», який стає вираженням суб'єктивного змісту ліричних жанрів. Наповнення цієї категорії психологізмом, філософськими пошуками, авторськими емоціями сприяло розширенню жанрової матриці традиційних жанрів (балади, казки та ін.), формуванню нових літературних структур.

У зв'язку з цим актуальним в процесі дослідження ліричних і ліро-епічних жанрів є дослідження засобів створення образу ліричного героя: власне текстових (тропи, поетичний синтаксис, композиційні і сюжетні рішення та ін.) і поза текстових (комплекс пов'язаних з образом ліричного героя тим, мотивів, символів, циклів, і т. п.).

У вітчизняному літературознавстві спостерігається підйом дослідницького інтересу до епохи романтизму. Особливо слід зазначити роботи дослідника західноєвропейських літератур Д. Наливайко. У статті «Поема Мазепа у контексті європейського романтизму» (2004) [1] автор розглядає поему англійського класика в контексті європейського романтизму. Учений відмічає захоплення Байрона образом Мазепа, порівнює концептуальні підходи до зображення цього образу в творі Вольтера, В. Гюго.

О. Николенко [2] також розглядає творчість яскравих представників романтизму в контексті романтичного напрямку і виявляє своєрідність їх індивідуальних стилів.

Зарубіжних дослідників цікавлять, передусім, художня природа творчості англійських романтиків. У книзі «Романтизм і форми руйнування: Вордсворт, Кольридж і моделі фрагментарності» (1981) Т. Макфарланд [3] розглядає фрагментарність в літературі англійського романтизму як вираження філософсько-естетичних концепцій романтиків на матеріалі творчості В. Вордсворта і С. Кольриджа.

У роботі «Вордсворт і мистецтво пейзажу» (1968) Р. Ноез [4] визначає відношення В. Вордсворта до пейзажу і роль пейзажних описів в його творчості. У книзі «Вордсворт і поезія широтності» (1964) Д. Перкінс [5] підкреслює ширість поезії В. Вордсворта як один з поетичних ідеалів письменника. У роботах дослідників приділена увага і жанрам в художній системі поетів-романтиків. Наприклад, в книзі «Модель елегії. Поетичне у Вордсворта

і інших елегістів» (1967) А. Поттс [6] відмічає вплив елегій В. Вордсворта на англійську поезію XIX–XX віків.

Окремі роботи присвячені філософським і соціально-політичним поглядам поетів «озерної школи», наприклад, «Друга натура Вордсворта : дослідження поезії і політики» (1984) Д. Чандлера [7], «Романтизм і релігія. Традиція Кольриджа і Вордсворта у Вікторіанській церкві» (1976) С. Прикетта [8], «Вордсворт і початок сучасної поезії» (1981) Р. Педера [9], «Вордсворт і Кольридж : радикальні роки» (1988) Н. Ро [10].

У роботі «Філософська думка. Вивчення поезії і світогляду В. Вордсворта» (1973). А. Гроуб [11] освітлює творчу і світоглядну позиції В. Вордсворта. Дослідники цікавлять такі поняття, як природа, антропоцентризм і їх відображення в поезії В. Вордсворта періоду 1797–1805 років.

Творчість В. Вордсворта і С. Кольриджа в контексті становлення романтичної традиції в Англії розглядав в книзі «Уява Символіста» . (1977) Р. Барт [12]. Особлива увага в цій роботі приділена суті символіки в поезії романтиків.

Як свідчить огляд науково-критичних робіт, не розв'язаною до сьогодення часу в науковому дискурсі є така проблема як виділення персональної системи в творчості В. Вордсворта, яка представлена маргінальними для романтичного сприйняття персонажами, особливості яких і є предметом вивчення в цій статті.

Перші поетичні твори, написані В. Вордсвортом (1770–1850), з'явилися на початку 1890-х років. Творчість В. Вордсворта не мала такого широкого резонансу, як, наприклад, поезія Д. Байрона або Д. Китса. Проте, в 1830-ті роки з'являються перші статті про «озерну школу» в англійській поезії, перший переклад І. Козлова балади «We are seven» («Нас семеро») (1798).

З романтичним героєм нерозривно пов'язана тема природи. Саме ця тема стала однією з центральних в кращих творах романтичної літератури. Ранні британські романтики створили найбагатшу пейзажну лірику, що стає однією з характерних рис цього літературного напрямку. Раніше опис був підкреслено об'єктивним, навіть неупередженим, сентименталісти підпорядковували пейзаж зображенню почуття, а пейзаж ранніх британських романтиків пов'язаний з новим усвідомленням відношення людини і природи. Це не лише вираження почуття, але і роздум про природу і про людину. Як і в романтичній поемі, в пейзажній ліриці провідну роль грає ліричний герой з його складним внутрішнім світом.

Поетизація природи приводила письменника до антропоморфизації явищ природи. Природі, як і космосу, властиві, на думку поета, почуття, характерні для людської душі. Через образи природи В. Вордсворт намагався залучити читача до розуміння релігійного «абсолюту», що відповідало естетичній програмі раннього британського романтизму.

Твори В. Вордсворта відрізняє особлива, тільки йому властива поетична інтонація, спокійна і вдумлива, особливе поєднання інтересу до конкретного, буденного враження з прагненням осмислити його приховану суть, побачити в миттєвому вічне, зрозуміти його місце у всесвіті, в загальній схемі буття. У В. Вордсворта головними є три взаємозв'язані теми: природа його рідного Озерного краю, долі простих сільських жителів і внутрішній світ поета, що живе на лоні природи і що роздумує над життям своїх сусідів і співгромадян.

В. Вордсворт був прив'язаний до своїх рідних місць і опишував їх у своїй поезії. У «Guilt and or Sorrow: incidents upon

Salisbury Plain» («Провина і Скорбота») (1794) пейзаж акцентує головні ідеї поеми, створює атмосферу трагізму і приреченості, виступаючи своєрідним активним фоном, що впливає на емоції читача.

Новизна творів В. Вордсворта полягає в поглибленій психології, в ототожненні суб'єкта з природою, одушевленні природи і проєкції емоцій поета на природний світ. Звернення до внутрішнього світу людини надає особливого ліризму творам В. Вордсворта. При цьому художник уникав поширеного прийому персоніфікації, абстрактних ідей, безлічі порівнянь і метафор, намагаючись відтворити реальні, буденні картини і ситуації.

В. Вордсворт розробляє у своїх баладах одну і ту ж наскрізну тему. Це тема краху вікових засад патріархального селянського життя і його трагічних наслідків – убогості, розпаду сімейних і громадських зв'язків, самотності людей. Трагедія англійського селянства показана як справа людських рук. Так, у вірші «Lines Written in Early Spring» («Рядки, написані ранньою весною») (1798) лейтмотивом проходить контраст між «святим планом природи», де все закликає до радості, і громадськими лихами, за які цілком відповідають люди.

В. Вордсворт розкриває особливості психології селянина. Герой балади «The Last of the Flock» («Остання із стада») (1798) з жахом зізнається самому собі, що, продаючи одну за іншою своїх овець, щоб нагодувати голодну сім'ю, він відчуває, що з кожним днем усе менше любить власних дітей. Тоді як кожна вівця, кожне ягня, з яким він розлучається, дороги йому, як кров, що летить з серця.

В. Вордсворт в «Ліричних баладах» зображує душевне сум'яття людей, яких викориняють з рідної землі або що відчувають, що земля ця коливається під ними, що стресається громадським переворотом, масштаби якого вони навіть не в змозі собі уявити. Відчай дорослих міцних чоловіків, що плачуть на великій дорозі, розлучаючись зі своїм достатком і незалежністю; безпорадна упертість людей похилого віку, що звично чіпляються за свою вже даремну, приречену працю; плач голодних дітей; горе юних дівчат, що назавжди залишають батьківський будинок, – усе це складає емоційні вершини ліричних балад В. Вордсворта. У основі усіх подібних картин – усвідомлення катастрофічної неминучості того, що відбувся.

У дитинстві і юності майбутній письменник захоплювався сільськими жителями, особливо пастухами і бродячими торговцями. Їх образи часто зустрічаються і в його поезії. В. Вордсворт любив покірливих і лагідних серцем. Співчуття важкій жіночій долі також яскраво проявилось в його творчості. Глибокою була любов В. Вордсворта до дітей – спадкоємців природи. У його поезії часто виникають образи дітей, які, на відміну від дорослих, виявляли прозорливість серця і уяви, як у баладі «We are seven» («Нас семеро») (1798). Героїня балади – восьмирічна дівчинка, розповідає про те, як помирали її брат і сестра. Брати, що померли, і сестри не сприймаються нею як втрачені, вона не відчуває грані між небуттям і буттям. Автор здивований такою «мудрістю» дитини, яка інстинктивно осягає таємницю «безсмертя» душі, непідвладного розуму. У цьому проявляється вища божественна мудрість.

Інший твір, присвячений дитячій темі, – балада «Idiot boy» («Недоумкуватий хлопчик») (1798), яка довго викликала нарікання критиків : поетові докоряли в милуванні «ідіотизмом сільського життя». Звичайно, зображуючи внутрішній

світ хворої дитини, В. Вордсворт підійшов до самої межі того, що допустимо бути об'єктом поезії. Непоетична тема розгортається в поетичний сюжет з високими почуттями і благородством. Але як би яскраво не були змальовані переживання маленького Джонні, головна героїня балади – його мати, яка не в силах допомогти хворій сусідці, посилає свого недоумкуватого сина в місто за доктором в надії, що він зможе передати доручення, а потім розривається між тривогою за хвору стару Сьюзен і переживаннями за свою дитину. Інший центральний персонаж балади – стара Сьюзен, яка, відпустивши сусідку шукати сина, сама в тривозі про Джонні, забуває про свою хворобу і вирушає на їх пошуки. Обидві жінки забувають про свої нещастя в турботі про інше, і обидві тим самим долають свої нещастя. У фіналі вони такі раді дитині, що знайшлася, що у читача створюється враження, ніби смертельна хвороба Сьюзен не просто на хвилину забута, але, можливо завдяки її духовному пориву, відступила. Сюжет балади розвивається згідно з жанровими канонами народної балади. Нічний пейзаж і значущі повтори сприяють наростанню тривоги.

Використовуючи елементи традиційної балади, В. Вордсворт намагається показати незриме присутність провидіння, яке направляє людину і проявляється в найбуденніших випадках повсякденного життя. Саме провидіння допомогло знайти Джонні, чия поява дивовижним чином зцілила хвору сусідку. Сюжет цієї балади був обраний В. Вордсвортом на протизагу історичним або мистико-історичним сюжетам традиційних балад. Головний герой тут не загадковий романтичний герой, а божевільний.

Сюжет у баладах В. Вордсворта також ґрунтований на антитезі, наприклад, у баладі «Goody Blake and Harry Gill» («Бабуся Блейк і Гаррі Гилл») (1798) – усі дії персонажів продиктовані конфліктом двох протилежних понять про законність, право і мораль. Убога стара Блейк, що краде хмиз у багатих сусідів, щоб зігрітися зимовими ночами – злочинниця з точки зору суспільства. Але сама вона упевнена в тому, що вона права. Саме тому вона з обуренням закликає Божу кару на голову молодого скотаря Гаррі Гилла, який підстеріг її темною ніччю на місці злочину. Впавши на коліна, бабуся Блейк прокляла кривдника. І страшна відплата осягнула Гаррі Гилла: він ніяк не міг зігрітися. Скільки б каптанів не надівав він на себе, скількома б ковдрами не ховався, навіть біля жарко натопленого каміна, навіть в спекотливий літній полудень його било тремтіння і зуби стукали від смертного холоду. В. Вордсворт будує оповідання в традиціях народної балади, але свідомо уникає містичного тлумачення сюжету: на його думку, те, що сталося з Гаррі, – психологічний казус, ґрунтований на сприйнятливості уяви.

Усі герої вордсвортовських балад – люди не лише бідні і прості, але слабкі і уразливі по своєму соціальному положенню: маленькі діти, немічні люди похилого віку, закохані жінки, кинуті з дитиною на руках. Їх лиха могли б викликати і жалість, і соціальний протест, але не це було головною метою автора. В. Вордсворт прагнув до того, щоб читач розгледів в його героях силу духу, яка виявляється не в доблесті і героїзмі, а в тихій мужності терпіння, в чуйності, самозабутній турботі про інших, умінні бути вдячним, в почутті нерозривного зв'язку зі своїми близькими. Герої В. Вордсворта гідні не жалості, а захоплення і наслідування. В. Вордсворту не треба, здається, нічого, ніяких спеціальних «поетичних» умов, щоб у будь-якому предметі знайти поезію. Звичайний світ і проста

поетична мова в цих особливостях стилю уособлює життєву філософію В. Вордсворта.

Виправдовуючи свій вибір героїв, «низинних» з точки зору канонів класицизму, поет обґрунтовує сміливу для свого часу думку – про особливі моральні і поетичні переваги сільського життя як предмета поезії. У англійській поезії В. Вордсворт був першим, хто заявив про поетичність образу думок, почуттів і мови сільських жителів. В. Вордсворт віддає перевагу розміреному спокою сільського життя над політичною боротьбою.

У творчості В. Вордсворта велику роль грають жіночі образи, пов'язані з сільською проблематикою. До них відноситься, наприклад, образ Люсі Грей, простої селянської дівчини, що жила «в задумливій глушині». Створюючи сюжети по романтичному канону, В. Вордсворт розмикає рамки допустимих героїв. Створюючи цей образ, В. Вордсворт показує відсутність станових перешкод для душевного стану. У поетичному циклі «Люсі» в символічній формі автор осмислює крах своїх юнацьких фантазій про загальну гармонію і щастя. Образ Люсі проходить через багато творів В. Вордсворта: («Strange fits of passion have I known» («Дивні спалахи пристрасті, коли – небудь мені відомі») (1799),

Образ Люсі Грей асоціюється у В. Вордсворта з будинком. Звичайний, на перший погляд, образ простої дівчини стає у віршах поета втіленням рідного краю. Для В. Вордсворта Люсі – втілення англійського народу, його звичаїв, вона залишається жити в ньому навіть після її смерті. Це дуже типове для народних балад, оскільки усі безневинно вмираючі героїні стають духами-хранителями цього світу.

Таким чином, збірка «Ліричні балади» була написана з метою з'ясувати, чи можуть принести задоволення вірші, в яких використовується справжня, жива мова людей. В. Вордсворт вважає, що тільки такі вірші можуть викликати стійкий інтерес.

Персонажі балад і поем В. Вордсворта мали зовнішність, що відповідає їх способу життя і що допомагає вижити. Вони мали могутню статуру, як герой «Old Man Travelling. Animal Tranquility and Decay. A Sketch» («Мандруючий старий. Спокій і вмирання. Замальовка») (1799) Зовнішність деяких персонажів, зокрема, людей похилого віку, є результатом тяжкої праці. Головні герої мають характер, необхідний для сільської праці і життя, особливе терпіння і орієнтацію в просторі.

Головні герої, наповнені чистими намірами змінити світ, падають духом, не знайшовши підтримки у суспільства, що характерно для романтичного героя. Портретні характеристики жіночих персонажів також відповідають їх способу життя. Вони мають міцне здоров'я і силу. Жіночі персонажі розкриваються в турботах про дітей. Фонові персонажі або не беруть участі в долях героїв, або виражають співчуття.

Таким чином, на основі аналізу творів В. Вордсворта, ми можемо зробити висновок, про те, що автор створив складні психологічні образи персонажів зі своїми історіями, своїм внутрішнім світом, що міркують про життя. Новаторство В. Вордсворта яскраво проявилось в системі персонажів і засобах їх створення. На відміну від традицій народних жанрів, де головні герої є представниками різних станів, герої вордсвортовських балад займають маргінальне положення. Сюжети більшості творів В. Вордсворта відповідають жанровим канонам балади, для них характерні повтори, прискорення або уповільнення дії, нагнітання драматичної атмосфери. На протизагу традиційним баладам, В. Вордсворт обирає головними персонажами своїх балад не романтичних героїв, а психічнохворих людей із складними

долями. У баладах В. Вордсворта посилюється психологізм, що проявляється в оповіданнях персонажів про свої долі, почуття і переживання. У творах В. Вордсворта характеристика персонажа дається, передусім, через почуття, а не через фабульні вчинки.

Література:

1. Наливайко Д. Поема «Мазепа» у контексті творчості Байрона і європейського романтизму. Зарубіжна література в навчальних закладах. 2004. № 4. С. 2–9.
2. Николенко О. М. Романтизм у поезії: посіб. для вчителя. Харків.: Ранок; Веста, 2003. 173 с.
3. McFarland T. Romanticism and the form of ruin: Wordsworth, Coleridge, and modalities of fragmentation. Princeton: Princeton Univ. Press, 1981. XXXIV, 432 p.
4. Noyes R. Wordsworth and the art of landscape. Bloomington; London: Indiana Univ. Press, 1968. 282 p.
5. Perkins D. Wordsworth and the poetry of sincerity. Cambridge: Harvard Univ. Press, 1964. 185 p.
6. Potts A. F. The elegiac mode. Poetic from Wordsworth and other elegists, Ithaca: Cornell Univ. Press; London: Oxford Univ. Press, 1967. XII, 460 p.
7. Chandler J. K. Wordsworth's second nature: a study of the poetry and politics. Chicago: Chicago Univ. Press, 1984. 313 p.
8. Prickett S. The Romantics. New York: Holmes & Meier, 1981. 268 p.
9. Pehder R. Wordsworth and the beginning of modern poetry, Totowa; New York: Barnes & Noble Books, 1981. 245 p.
10. Ro N. Wordsworth and Coleridge: The radical years. Oxford: Clarendon press, 1988. XVI, 306 p.
11. Grob A. The philosophic mind: A study of Wordsworth's poetry and through 1795–1805: Ohio state univ. press, 1973. 279 p.
12. Barth J. R. The symbolic imagination: Coleridge and the romantic tradition. Princeton: Princeton Univ. Press, 1977. 155 p.
13. Riasanovsky N. V. The Emergence of Romanticism, Oxford: Oxford Univ. Press, 1995. 117 p.
14. Wordsworth W. The collected poems Wordsworth: edition limited, London: Wordsworth Editions Limited, 1995. 1082 p.

Antonova V., Neshko S. Marginal characters in the W. Wordsworth's works

Summary. Artistic innovation of W. Wordsworth was revealed in the system of characters. Unlike the traditions of folk genres, where the heroes are representatives of different social groups, the heroes of the writer's ballads occupy a marginal place. The artist's system of characters includes mostly ordinary people, the author's contemporaries. A significant role in the ballads by W. Wordsworth is played by the images of girls who are endowed with special emotionality and mental vulnerability. A simple girl becomes in the artistic consciousness of W. Wordsworth the embodiment of the romantic world and poetry of the lake region. Images of children, who are depicted by the author as individuals with a great gift of imagination, are of great importance in the writer's character system.

The plots in some of W. Wordsworth's works unfold in accordance with the genre canons of the ballad (with repetitions, pressures of the atmosphere, intensity of conflicts, etc.). At the same time, most of the writer's ballads are characterized by mild sadness and the absence of dramatic elements. W. Wordsworth introduces mentally ill people with complex destinies into the world of his works. The deepening of psychologism in the artist's ballads occurs due to the use of a subjective type of narration – the characters' stories about their fate, feelings, and experiences. The writer's artistic discovery was the creation of complex psychological images with their stories of the soul, their inner world, their thoughts about life, which became a new step in the development of the tradition. Characterization of the characters in W. Wordsworth's lyrical ballads is carried out primarily through feelings, and not through plot conflicts or actions.

Features of the romantic worldview were revealed in W. Wordsworth's depiction of the mysterious and unknowable surrounding world.

Key words: system of characters, lyrical ballads, psychologism, marginal characters.